

KATARZYNA SZOLC

**Anna Jawor, Urszula Markowska-Manista
i Marta J. Pietrusińska: *Konkultura. Wymiary
uczestnictwa w kulturze młodych imigrantów
z Ukrainy w Polsce.***

**Warszawa 2020, Wydawnictwo Naukowe
SCHOLAR, ss. 194**

Recenzowana książka jest pracą wieloautorską. Każda z autorek zajmuje się inną dyscypliną naukową (pedagogiką, socjologią, nauką o kulturze i religii), ale łączy je zainteresowanie szeroko rozumianą międzykulturowością¹.

Ta różnorodność w doświadczeniu naukowym pozwoliła autorkom na przeprowadzenie badań różnych elementów uczestnictwa w kulturze młodych migrantów (popularne miejsca w Warszawie, motywacja i bariery w uczestnictwie w kulturze, związek pracy i czasu wolnego i inne) i przeanalizowanie materiału badawczego z perspektywy różnych dyscyplin.

Recenzowana książka jest wyrazem naukowo-badawczych zainteresowań i doświadczeń autorek, a badania zostały zrealizowane na potrzeby Biura Kultury Urzędu m.st. Warszawy. Autorki podkreślają, że w ich książce po raz pierwszy opisane zostały badania dotyczące uczestnictwa w kulturze migrantów z Ukrainy. We wstępie książki zaznaczają, że język ukraiński jest obecnie

---

¹ Przykładowe tytuły książek, które zostały napisane przez autorki bądź są one ich współautorkami: Jawor, A. 2014. *Wojna kultur. Czy „flaga tęczowa” wypiera „biało-czerwoną”?* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; Jawor, A. i Kurowicka, A. 2016. red. *Polska transformacja seksualna*. Warszawa: Scholar; Januszewska, E. i Markowska-Manista, U. 2017. *Dziecko „inne” kulturowo w Polsce. Z badań nad edukacją szkolną*. Warszawa: Wydawnictwo APS; Markowska-Manista, U. 2009. *Między kulturami. Edukacja w wielokulturowej rzeczywistości*. Warszawa: Wydawnictwo APS; Pietrusińska, M.J. 2016. *Czy muzułmanin może być dobrym obywatelem? Postawy obywatelskie młodych muzułmanów z Polski, Turcji i Wielkiej Brytanii*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego; Pietrusińska, M.J. 2014. *Dom migracyjny czy niedom – model zamieszkiwania uchodźców z Kaukazu w Polsce*. W: Łukasiuk, M. i Jewdokimow, M. red. *Socjologia zamieszkiwania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa, ss. 295–322.

najczęściej używanym językiem w Polsce, po języku polskim, a jednocześnie, że choć migrantów z Ukrainy jest w Polsce tak wielu, niewielu z nich uczestniczy w życiu kulturalnym. Dlaczego? To pytanie było asumptem do zrealizowania badań na ten temat i napisania recenzowanej książki.

Książka składa się z 6 rozdziałów, wstępu, zakończenia i końcowych refleksji autorek. Rozdział pierwszy dotyczy definicji i teorii migracyjnych oraz opisuje historię migracji Ukraińców do Polski. Drugi rozdział poświęcony jest kulturze i konkulturze. Założenia badań opisane zostały w rozdziale trzecim, natomiast rozdziały czwarty i piąty zawierają wyniki pracy badawczej. Ostatni rozdział stanowi podsumowanie przeprowadzonych badań. Całość pracy została spleciona z dwóch płaszczyzn: migracji i kultury dotyczących młodych Ukraińców mieszkających w Polsce.

Wspomniane wyżej dwie płaszczyzny: migracja i kultura, zostały zdefiniowane w dwóch pierwszych rozdziałach. W rozdziale pierwszym autorki skupiają się na problemach definicyjnych związanych z takimi pojęciami, jak: akulturacja, adaptacja społeczno-kulturowa, asymilacja i integracja. Autorki podkreślają, że najważniejszym z wymienionych pojęć jest dla nich integracja i ujmują ją w trzech wymiarach: indywidualnych i grupowych strategiach akulturacyjnych, interakcji społecznych między migrantami a grupą dominującą oraz barier strukturalnych. Autorki podkreślają, że do integracji niezbędne jest zaangażowanie obu stron: migrantów i obywateli kraju, do którego migranci przybywają. Przyjęta terminologia ma pewne ograniczenia. Jak same autorki zauważyły, rozpatrują one grupę większościową, jak i mniejszościową jako dwa stabilne byty, bez uwzględnienia różnorodności obu grup pod względem kulturowym, religijnym czy społeczno-ekonomicznym. Problem ten został w książce zaznaczony. Autorki przyjęły, że każda z omawianych kultur ma w sobie dominujące cechy, które są uznawane przez większość osób w danej grupie. W badaniach nad uczestnictwem uwzględniły jedynie społeczno-ekonomiczną różnorodność. Takie rozwiązanie wydaje się słuszną drogą, gdyż różnicowanie w obrębie obu grup kultury czy religii nie przyczyniłoby się do odpowiedzi na założone pytania badawcze. Natomiast uwzględnienie przyczyn społeczno-ekonomicznych może mieć kluczowe znaczenie w uczestnictwie w kulturze.

W drugim rozdziale pojawia się słowo klucz: konkultura. Autorki rozpoczynają rozdział od zdefiniowania pojęcia „kultura” odwołując się do autorytetów w tej dziedzinie, zaczynając od Cycerona, a kończąc na Antoninie Kłóskowskiej. W książce znajdziemy odwołania do kultury narodowej, symbolicznej czy popularnej. Ciekawe rozważania dotyczą kanonu kulturowego

i jego znajomości wśród Polaków. Poruszony zostaje tutaj wątek (nie)znajomości kanonu kulturowego przez Polaków przy jednoczesnym zapoznawaniu z nim migrantów. Kulturę danego kraju poznaje się właśnie przez jej kanon, kulturę wysoką i robią to również migranci, którzy chcą zrozumieć kontekst kulturowy Polski, co autorki podkreślają w tym rozdziale. Najważniejszym jednak terminem omawianym w tej części książki jest tytułowa „konkultura”. Jest to termin autorski, który ma zastąpić pojęcie „kultury mniejszościowej”. Ukuty z łacińskiego przedrostka *con* oznaczającego „razem z” i omówionego we wcześniejszej części książki słowa kultura. Autorki słusznie zauważają, że ten zabieg przywołuje na myśl takie pojęcia jak subkultura czy kontrkultura. Dlatego w tym miejscu tłumaczą te pojęcia i różnice z konkulturą. W książce zaznaczone zostało, że konkultura nie stoi w opozycji do kultury dominującej, jak to ma miejsce w przypadku kontrkultury czy subkultury. Konkultura istnieje jako równoważne zjawisko. Konkultura powiązana jest z separacją grupy mniejszościowej – następuje integracja wśród migrantów przy jednoczesnej separacji od grupy większościowej. Autorki dokonują w tym miejscu trójpodziału rzeczywistości i decydują się na bliższe poznanie jej wycinka. Na ten trójpodział składa się kultura wysoka (kanon kultury), z którym zapoznają się migranci, aby poznać kulturę kraju, do którego przyjeżdżają. Poznawanie kultury wysokiej nie pozwala migrantom na integrację ze społeczeństwem, ponieważ w nim dominuje kultura popularna. Trzecim elementem tej kulturowej układanki jest właśnie konkultura, czyli kultura grupy mniejszościowej, która powstaje równolegle z kulturą grupy większościowej, przy jednoczesnym wzmacnianiu separacji migrantów.

Rozdział trzeci poświęcony jest założeniom badawczym. Badania zostały przeprowadzone *pro bono* na potrzeby Biura Kultury Urzędu m.st. Warszawy. Autorki opisują cel badań, stawiają trafne pytania badawcze (chcąc odpowiedzieć na główny problem biorą pod uwagę to, w jaki sposób obywatele Ukrainy brali udział w życiu kulturowym przed wyjechaniem do Polski). Autorki wykorzystały w swojej pracy partycypacyjny charakter badań. Zrealizowały go częściowo. Współpracowały z polskimi studentami, którzy przeprowadzali wywiady jakościowe. Z grupą mniejszościową polscy studenci byli połączeni kilkoma kategoriami: posiadali status studenta, byli w podobnym wieku i mieszkali w Warszawie. Przez ten zabieg autorki chciały zbliżyć się do grupy mniejszościowej, którą badały. Z perspektywy młodego badacza najciekawszą częścią publikacji jest opis procedury badawczej. Autorki zwróciły uwagę na takie elementy jak przestrzeń i miejsce, w którym odbywało się badanie, wykorzystały technikę mapowania zasobów, a w scenariuszu wywiadu podzieliły

pytania na trzy grupy: o przeszłość, terażniejszość i przyszłość, umieszczając je w dwóch perspektywach: indywidualnej i zbiorowej. Autorki wspominają również o etyce w badaniach, a także o wykorzystaniu programu MAXQDA 2018, który wykorzystały do analizy danych. Całość jest ustrukturyzowana, klarowna i harmonijnie łączy się z celem badań.

Rozdziały czwarty i piąty przedstawiają wyniki pracy badawczej. Każdy z tych rozdziałów został podzielony na podrozdziały (*Rozumienie i wartościowanie kultury, Uczestnictwo w kulturze w domu rodzinnym w Ukrainie, Ukraińska kultura w Warszawie, Motywacja do uczestnictwa w kulturze* i inne). Zabieg ten pozwala czytelnikowi na znalezienie interesującego go fragmentu badań. Każdy podrozdział zawiera liczne wypowiedzi badanych, ale co ważne, z podsumowaniem autorek. Pozwala to czytelnikowi na własną interpretację wypowiedzi, ale także na zapoznanie się ze stanowiskiem autorek, osadzonym w kontekście teoretycznym pracy.

Ostatni rozdział książki stanowi podsumowanie badań. Również w tej części autorki cytują fragmenty wypowiedzi, czasem bardzo obszerne, studentów z Ukrainy. Znajduje się tu jednak również długie podsumowanie wyników badań. Najważniejszym elementem tego rozdziału jest ponowne odwołanie się do nowo ukutego terminu – konkultura. Autorki dostrzegają kulturową separację obywateli Ukrainy i wysuwają trzy czynniki, na podstawie przeprowadzonych badań, które sprzyjają praktykom konkulturowym.

Czytając tę książkę, zastanawiałam się, czy stosowne jest ukucie nowego terminu, jakim jest konkultura. W edukacji międzykulturowej korzysta się z takich terminów, jak kultura mniejszościowa, kultura grupy mniejszościowej czy kultura grupy odmiennej kulturowo (Dyczewski, L. 1994; Niki-torowicz, J. 1999). Stosowane od lat są takie terminy jak kontrkultura czy subkultura. Autorki postulują, aby termin „konkultura” stał się terminem odnoszącym się do kultury grupy mniejszościowej, ale stojącej nie w opozycji do głównego nurtu kulturowego, lecz równolegle. Podkreślają one, że stworzenie nowego terminu jest zasadne właśnie obecnie. Subkultura i kontrkultura powstały w chwilach kryzysu dominującej kultury. Podobnie jest teraz, gdy mamy do czynienia z „kryzysem migracyjnym” na terenie Europy. Konkultura jest odpowiedzią na pojawiające się w społeczeństwach obawy przed mniejszością (konkultura to separacja od kultury większościowej). Mamy więc do czynienia z tworzeniem się nie tylko nowego pojęcia, stworzonego na potrzeby książki, ale, co autorki udowadniają w badaniach, z nowym zjawiskiem w kulturze. W mojej ocenie interesujące byłoby zestawienie badań autorek z badaniami dotyczącymi opinii Polaków na temat migrantów oraz badania-

mi realizowanymi w innych krajach Unii Europejskiej dotyczącymi udziału migrantów w kulturze grupy większościowej. To pozwoliłoby odpowiedzieć na pytanie, czy konkultura jest charakterystyczna dla migrantów w ogóle, czy jedynie w zestawieniu z pewnymi cechami kultury większościowej.

Bibliografia

- Dyczewski, L. red. 2006. *Kultura grup mniejszościowych i marginalnych*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
- Nikitorowicz, J. 1999. Bractwa cerkiewne jako czynnik integrujący wyznawców Prawosławia w wielokulturowym społeczeństwie. *Elpis* 1 (1), ss. 171–182.